

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BADIYYLIK

G'aniyev Bekzod Baxronovich

Navoiy viloyati Xatirchi tumani Maktabgacha va maktab ta'lim bo'limiga qarashli 22-umumiy o'rta ta'lim maktabi Ona tili va adabiyot o'qituvchisi

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

*Received: 03.11.2025**Revised: 04.11.2025**Accepted: 05.11.2025*

KALIT SO'ZLAR:

*Abdulla Oripov,
badiyylik, poetika,
timsol, obraz, milliy ruh,
she'riy til, metafora,
estetik ideal.*

Ushbu maqolada Abdulla Oripov she'riyatining badiiy xususiyatlari, estetik tamoyillari hamda uning ijodida obraz, timsol, metafora va ramzlarning tutgan o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, shoirning badiiy fikrlash uslubi, milliy va umuminsoniy g'oyalarni badiiy shaklda ifodalash mahorati ochib beriladi.

Kirish

XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotida Abdulla Oripov o'ziga xos ovoz, o'z yo'liga ega bo'lgan ulug' ijodkorlardan biridir. Uning she'riyati xalq ruhiyatini, millat g'ururini, vatanparvarlik va insonparvarlik tuyg'ularini badiiy ifoda etishda katta ahamiyat kasb etadi. Shoir ijodida badiyylik faqat tashqi shakl, qofiya yoki ohangdorlikda emas, balki ichki mazmun, ramzlar tizimi, obrazlar tarmog'i va falsafiy teranlikda mujassamdir.

Badiyylik — bu san'at asarining estetik qiymatini belgilovchi asosiy tushuncha bo'lib, u obrazlilik, his-tuyg'u, ma'no va shakl uyg'unligidan tashkil topadi. She'riyatda badiyylik ko'proq so'z tanlovi, tasviriy vositalar, his-tuyg'u ifodasi orqali yuzaga chiqadi.

Abdulla Oripov ijodida badiyylik avvalo sodda, ammo falsafiy chuqur so'z qo'llash, musiqiy ohangdorlik, ramziy obrazlar orqali namoyon bo'ladi. Masalan, uning "Vatan haqida" she'ridagi quyidagi misralarda badiyylik o'zining yuqori cho'qqisiga yetadi:

Vatan — muqaddas so'z, uning oldida,

Qandaydir soʻz aytish ham xiyonatdekdir.

Bu misralar oʻzbek sheʼriyatidagi minimalizm uslubining namunasi boʻlib, kam soʻzda katta mazmunni ifoda etish mahoratini koʻrsatadi.

Shoir badiiy mahoratining asosi — obraz yaratish sanʼatidir. Uning sheʼrlarida har bir soʻz obrazli maʼnoga ega boʻlib, ular orqasida butun bir falsafiy olam yashiringan. Masalan, “Ona tilim”, “Men – oʻzbekman”, “Yurtim shamoli” kabi sheʼrlarida ona, til, shamol timsollari orqali milliy gʻurur, vatanparvarlik va maʼnaviy birlik gʻoyalari ifoda etiladi:

Ona tilim, sen borsanki, yuragimda nur borki,
Sening bilan men yashayman, seni bilan oʻlaman.

Bu misralardagi nur va ona til timsollari bir-birini toʻldirib, badiiylarning ruhiy-estetik taʼsirini oshiradi.

Abdulla Oripov soʻzning badiiy imkoniyatlarini toʻla ishga solgan. U metafora, tashbeh, ramz kabi vositalar orqali hayotiy haqiqatni badiiy shaklga soladi. Masalan, “Dunyo” sheʼrida shunday misralar bor:

Dunyo — bir daryo, biz unda suzarmiz,
Baʼzida toʻlqin, baʼzida sukunat.

Bu yerda daryo — hayot ramzi, toʻlqin — inson taqdiri, sukunat — oʻlim yoki hayotdagi osoyishtalik timsoli. Bu metaforik qatlamlar sheʼrga falsafiylik bagʻishlaydi, oʻquvchini fikrlashga undaydi. Shuning uchun ham Oripov sheʼriyati badiiy-falsafiy sintezga ega.

Abdulla Oripov ijodida badiiylar faqat estetik mezon emas, balki milliylik va insonparvarlikning ifoda shakli**dir. Shoirning “Men – oʻzbekman” sheʼrida bu jihat yorqin koʻrinadi:

Men — oʻzbekman, yuragimda quyosh,
Tilim – oltin, ruhimda orzular bor.

Shoir millatni, tilni, tarixni badiiy obraz orqali madh etadi. Bu yerda “quyosh”, “oltin”, “orzular” timsollari milliy faxr va umidni anglatadi. Bunday badiiy vositalar asarning estetik taʼsirini oshiradi, uni umuminsoniy gʻoyalar bilan boyitadi.

Abdulla Oripov soʻz ohangiga, tovush uygʻunligiga alohida eʼtibor bergan. Uning sheʼrlari oʻqilganda ham, kuylanganda ham oʻz jozibasini yoʻqotmaydi. Bu hol shoirning badiiy tilda musiqiylik va ritmni uygʻunlashtira olganini koʻrsatadi.

Masalan, “Sen yetti qir osha kelgan muhabbat” sheʼrida soʻz ohangdorligi sheʼr mazmuniga mos keladi. Har bir misrada ritmik uygʻunlik va his-tuygʻu balandligi mavjud.

Oripov she'riyatidagi badiiylik faqat shaklda emas, balki mazmunda ham ko'zga tashlanadi. U hayot, o'lim, inson qadr-qimmati, erkinlik haqida falsafiy mushohadalarni badiiy shaklda ifodalaydi:

Inson degan so'zning o'zi — muqaddas,

Undan ziyodi yo'q dunyoda hech narsa.

Bu misralar oddiy so'zlarda chuqur falsafiy haqiqatni aks ettiradi. Shu bois Abdulla Oripov ijodidagi badiiylik inson ruhiyati bilan uyg'unlashgan falsafiy badiiylik sifatida baholanishi mumkin.

Abdulla Oripov she'riyati o'zbek adabiyotida yangi bosqichni boshlab bergan. U o'z ijodida mumtoz poeziya an'alarini davom ettiribgina qolmay, ularni zamonaviy badiiy tafakkur bilan boyitdi.

Shoirning ilk she'rlarida lirik his-tuyg'ular, tabiat manzaralari, muhabbat kechinmalari ustuvor bo'lsa, keyingi davr ijodida falsafiylik, ijtimoiy muammolar, milliylik va insonparvarlik g'oyalari chuqurlashadi. Bu jarayonda badiiylik ham shakl jihatidan, ham mazmun jihatidan takomillashib bordi.

Misol uchun, shoirning "Ko'zlarimda yosh" (1965) to'plamidagi lirik kechinmalar keyinchalik "Hayrat" (1980) va "Haj daftari" (1992) kitoblarida falsafiy-badiiy tafakkur darajasiga ko'tariladi.

Bu evolyutsiya shoirning badiiy olamida sodda lirika → falsafiy lirika → milliy-umuminsoniy lirika bosqichlarida kechganini ko'rsatadi.

Abdulla Oripov ijodining o'ziga xos jihatlaridan biri — badiiylik bilan axloqiylikning bir-birini to'ldirishidir. Uning she'rlarida go'zallik hech qachon ma'nosiz bezak emas, balki insonni ezgulikka, halollikka, Vatanga muhabbatga yetaklaydigan ma'naviy kuchdir.

Kimdir yomonlik qilsa ham, men ezgu bo'laman,

Chunki yuragimda Vatan muhabbati bor.

Bu misralarda shoir go'zallikni axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtiradi. Badiiylik shu tarzda ma'naviy go'zallik mezoniga aylanadi.

Abdulla Oripov she'riyatidagi badiiylikning muhim mezoni — milliy ruhning poetik ifodasidir. Uning she'rlarida xalqona so'zlar, maqol, matal, xalq donoligiga xos iboralar keng qo'llanadi. Bu esa she'rni o'quvchiga yaqin, tabiiy va badiiy jozibali qiladi.

Masalan, "O'zbekiston" she'rida milliy ruhning badiiy ifodasi quyidagicha ko'rinadi:

Har bir toshing menga aziz, ey yurtim,

Qumlaring ham men uchun muqaddas.

Bu yerda “tosh” va “qum” obrazlari — oddiy tabiiy detallar emas, balki Vatan timsollaridir. Ular orqali shoir Vatanga sadoqat, mehr va milliy iftixorni badiiy shaklda ifoda etadi.

Shoir o‘z badiiy ifodasini xalq og‘zaki ijodi unsurlari bilan uyg‘unlashtiradi. U maqol, matal, xalqona tashbeh va so‘z o‘yinlaridan mohirona foydalanadi. Bu esa uning she‘riyatidagi badiiy tabiiylik, so‘z samimiyligi va xalqchillikni ta‘minlaydi.

Masalan:

Ko‘pni ko‘rgan ko‘ngil to‘lmas,
Lekin Vatan dardidan holi bo‘lmas.

Bu misralar xalq maqollari ohangida yaratilgan bo‘lib, badiiylik xalq ruhiyati bilan uyg‘unlashgan holda yuzaga chiqadi.

Bugungi kunda Abdulla Oripov ijodi zamonaviy adabiy tadqiqotlarda ham dolzarbligini yo‘qotgani yo‘q. Uning badiiy uslubi yosh avlod ijodkorlari uchun maktab vazifasini bajaradi. Shuningdek, u yaratgan obrazlar zamonaviy o‘zbek she‘riyatida metaforik tafakkur shakllanishiga asos bo‘lgan.

Masalan, Erkin Vohidov, Usmon Azim, Xurshid Davron singari shoirlar ijodida ham Oripovdan meros bo‘lgan badiiylik – milliylik – falsafiylik uyg‘unligi seziladi.

Abdulla Oripov she‘riyatidagi badiiylik — bu so‘zning qudrati, fikrning go‘zalligi, tuyg‘uning samimiyligidir. Shoir so‘z orqali nafaqat estetik zavq uyg‘otadi, balki o‘quvchini o‘ylashga, hayotga boshqacha nigoh bilan qarashga undaydi.

Uning poetik dunyosida badiiylik – milliylik, falsafiylik, ramziy ifoda va ruhiy teranlikning uyg‘unlashuvidir. Abdulla Oripov ijodi o‘zbek adabiy tafakkurining eng yuksak badiiy cho‘qqilaridan biri sifatida baholanishi tabiiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oripov, A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G‘. G‘ulom nomidagi nashriyot, 2016.
2. Qo‘chqor, N. Abdulla Oripov poetikasi va milliylik masalasi. — Toshkent: Fan, 2019.
3. Hasanov, U. O‘zbek poeziyasida badiiy tafakkur evolyutsiyasi. — Samarqand, 2018.
4. Karimov, I. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
5. Xudoyberdiyeva, M. Abdulla Oripov she‘riyatida falsafiylik va badiiylik uyg‘unligi. — “Adabiyot va san‘at” jurnali, 2021, №4.